

derivat de *fūrēre* 'delirar', 'estar furios'. □ 1.ª doc.: fi S. XIV.

Al principi quasi només s'usà com a nom de les tres divinitats de la mitologia grega: «Alletho, Thesifone e Megea, *fúries* infernals», BMetge (*Somni* III); en la versió del *Boeci* per Genebreda, aproximadament d'aquells mateixos anys, també, però alhora, ja ho estén fins a dar-li valor abstracte: «són enteses les dites deesses, ço és les dites cogitacions que d'aytal cosa havem, que-ns donen turment; per què són dites per los poetes *furioses*, car ab *fúria* e ab ira nos fan moure, e dien que són tres: la primera appellen Ele[c]t[i]o, ço és 'treballosa'; la segona Te<s>fònia, ço és, cridant ab grans veus; la tercera Megea, ço és, barallosa --- vençudes per Orpheu ---» (Ag., p. 170).

En avançar el segle següent, però, ja se n'ha deslligat i s'usa com a simple mot català: «L'emperador, com lo véu parlar ab tanta *fúria*, no gosà més parlar», «Tirant se féu donar una molt grossa lança, e l'altre féu per lo semblant, e corregué lo hu envers l'altre ab molt gran *fúria*, e Tirant l'encontrà un poc davall lo rest ---», JoMartorell (I, 100, 154); «les bombardes --- ab tan gran *fúria* tiraven que paria que fos terratrèmol», JoEsteve, 1471, *Li. Eleg.* (k-5-c). En la Renaixença el mot pertany ja a l'ús més popular: «brunzient los falziots giravoltant per l'espai ab esbojarrada *fúria*», «agarrant un roc que arreplegà per l'era, trucà ab *fúria* a la porta», Pons i Mass. (*Trascant* p. I. S., 9, 19). Fins i tot amb distorsions (semàntiques o fonètiques) anòmales: men. «*fúria* de sanc; mal de caixal, escanència, cop de sol... Medecina: Tè de dauradella», Camps Merc. (*Folk.* II, 125); a Mall. pronunciat popularment *forià* o *furià* (fet paral·lel a *cantúria/cantoría*, o *núvia > novia*, BDLC IV, 252).

DERIV.: *Furiós* [fi S. XIV, Boeci, veg. supra; Cròn. de Pere el Cerimoniós]; *furiosament* [S. XIV, *Corbatxo*]; *furós*; *furiositat* [fi S. XVII, pseudo-Boades]. *Furiat* [Belv., «ràpid, violento»], alteració del ll. *furens*, -*entis*, sota la influència de *fúria* (o part. act. d'un llatí vg. *furire* basat en el present *furio*, *furiunt*?): «l'elm de Bernart lo negre toca també, / --- / l'escut blocat del negre Bernart fereix, / --- / los puigs y plans ressonen del colp *furient*», Milà i F. (*ProsB.*, v. 158); «s'obrí l'aixeta de la bóta, rajà *furient* y escumosa garnatxa», Riera i Bertran (*Escenes*, 22); «la pluja va tornar a caure *furienta*, escombrada pel vent, que ens la rebotja per sobre», «enginy humà i no de llop, après dels homes, aquest d'engegar germans contra germans amb *furienta* follia», Coromines (*Presons Imag.*, O. C., 859; i 1.ª ed. VIII, p. 74), de no sé on de la seva obra recordo el vers «el maldar de ma vida *furient*».

Possiblement ja s'usava a fi de l'Edat Mitjana en què es troba algun cop en castellà però en fonts d'influència cat.-arag.: «*furiente*: furibundo, airado, colérico» en el *Cancionero* de Stúñiga; com a trisíl·lab i tetrasíl·lab en la *Gaya* de Segovia (Tallgren, p. 64); un poc alterat en el Maestr.: «*furment*, -*ta*, ravent, lo que surt abundant ab molta força, rapidesa, etc.: com una

pedra llançada en basseja, una persona o animal que arrenca a córrer» (GaGirona), on hi ha influència d'algun parònim quasi sinònim (*brument*, *frement*, *rabent*, *fervent*, *vehement* ---?, o bé de *furment* per *ferument*, de *ferum*). *Refurient*. *Furibund* [-*bundo*, 1868, *SLitCosta*], pres del ll. *furibundus* id. (deriv. de *furere*), o alterat per metàtesi en *barriundo* maestr. «foll, tocat del cap, acamorriat» (GaGirona).

Furor [Pere el Cerimoniós, Cròn.; 1390, *Torcimany*, § 1484, 1556]: «ja ha passat lo *furor* revolucionari», proclama catalana del general napoleònic Augereau a Bna., 19-III-1810; ll. *furor*, -*oris*, id. *Enfurismar*, -*mar-se*, -*mat* [Belv.]: «arreu bolcats s'abisman / en remolí, frissosos, mars sobre mars al fons, / d'ahont ab bull d'escumes y vents que s'*enfurisman*, / renàixer sembla 'l caos, sepulcre y breç dels móns», *Atl.* v, 12c (no encara en el primer esbós de 1867); «uns ullassos com los teus, un cor com lo teu, gran, simpàtic fins quan s'*enfurisma*», NOLLER (*Pap.*, 97); «llavors, la Tàrrega, acostumada a ésser obehida, s'*enfurisma* de valent, tractà a son marit de poruc», NOLLER (*Vilaniu*, 314); «Ruxem-los? —esclatà la Tuyes—. Perquè s'*enfurisman* y nos ho etjeguen tot en orris?», Pons Mass. (*Trascant*, 57); avui usual més o menys pertot: tort. (Vergés Paulí, *Espurnes de la Llar*, v. 14); «~ enfurecerse», eiv. (PzCabr.): creació deguda a un encreument de *furere* amb l'hellenisme *entusi(a)smar* (emp. *enfuriasmar*, *AlcM*), el poble hi complicà alguna vegada *foim*, *foiment*, *enfotimar*, d'on el popular *enfotimar-se*, però això és secundari i no acceptat pel llenguatge distingit (Massó Torrens només el posa en boca d'un pastor ross.: «quan la vaca estava *enfutimada* de la rabior de la brega ---», *Croquis Pir.*, I, 31).

Però aquesta companyia no excusa l'aversió en què prengueren aquest verb ben arrelat en la llengua els nostres preciosos i precioses, que volien substituir-lo per un artificiós calc del castellà *enfurecerse*, sobre el qual fabricaren un *enfurir*, -*rir-se*, mai català (féu «furor» entre els traductors de la F. Bernat Metge, on van implantar-lo cap a 1928), i lamento que el *DFa* no gosés condemnar del tot aquesta creació acastellanada,¹ si bé li prefereix *enfuriar*: contra aquest ja no hi ha res a dir (cf. it. *far infuriare*, ang. *to infuriate*), si bé és creació molt tardana, i apareix primerament en el falsificat Boades, fi S. XVII; i en ross.: «el nin --- gafa 'l goç, i, d'un cop de peu ... puf! ... a per 'qui-n-ella --- El goç s'aixeca, *enfuriat*, / salta su 'l gat ---», ASaisset (*Perpiny.*, 47); tanmateix és més recomanable *enfurismar*, puix que pertany a la llengua de tot hom. *Enfurismament*. *Enfrusti* 'envestir (la vaca)' pall. (Altron, 1959), té, però, tant o més de *feréstec* (*forèstic*) que de *fúria*. *Furimó*. *Afuriar-se*, *afuriat*, *desenfuriar*, -*urir*, -*ismar*; *enfurestir* (vegeu supra); *enfuriar*.

¹ No en tinc més que una dada anterior esporàdica en PdAPenya: «arriba el Coix regidor, per l'esquer-ra, depressa y *enfurit*», *IdOr* I, on és un castellanisme.

Furina, *furinada*, *furingar*, *furinot*, *furinyar*, V. *fura*